

ÖĞRETMEN ADAYLARININ MEDYA OKURYAZARLIĞI BECERİ DÜZEYLERİ İLE ELEŞTİREL DÜŞÜNME EĞİLİMLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ¹

THE RELATIONSHIP BETWEEN PROSPECTIVE TEACHERS' LEVELS OF MEDIA LITERACY SKILLS AND CRITICAL THINKING DISPOSITIONS

Bahadır ERİŞTİ² – Cahit ERDEM³

Öz

Bu çalışmada, öğretmen adaylarının medya okuryazarlığı beceri düzeyleri ve eleştirel düşünme eğilimleri arasındaki ilişki çeşitli değişkenler yönünden ele alınıp incelenmiştir. Araştırma, ilişkisel tarama modelinde tasarlanmıştır. Araştırmanın verileri, bir devlet üniversitesinin eğitim fakültesinde farklı programlarda ve farklı sınıf düzeylerinde öğrenim gören 517 öğretmen adayından elde edilmiştir. Araştırmada öğretmen adaylarının medya okuryazarlığı becerileri düzeylerini ve eleştirel düşünme eğilimlerini belirlemek için Erişti ve Erdem (2017) tarafından geliştirilen Medya Okuryazarlığı Becerileri Ölçeği ile Ertaş Kılıç ve Şen (2014) tarafından Türkçe'ye uyarlanan UF/EMI Eleştirel Düşünme Eğilimi Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen önemli bulgulardan bazıları şöyledir: Öğretmen adayları, medya okuryazarlığı becerilerine ve eleştirel düşünme eğilimlerine orta düzeyde kabul edilebilecek bir yetkinlikte sahiptirler. Öğretmen adaylarının medya okuryazarlığı becerileri düzeyleri, cinsiyet ve öğrenim görülen sınıf düzeyi değişkenlerine göre farklılaşmamakta, öğrenim görülen program değişkenine göre ise farklılaşma göstermektedir. Öğretmen adaylarının eleştirel düşünme eğilimleri ise cinsiyet, öğrenim görülen sınıf düzeyi ve program türüne göre farklılaşmamaktadır. Medya okuryazarlığı beceri düzeyi ile eleştirel düşünme eğilimi arasında orta düzeyde pozitif bir ilişki söz konusudur. Öğretmen adaylarının eleştirel düşünme eğilimi puan ortalamaları, medya okuryazarlığı becerileri puan ortalamalarında gözlemlenen değişimin %19'unu açıklamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yirmi birinci yüzyıl becerileri, Medya okuryazarlığı, Medya okuryazarlığı becerileri, Eleştirel düşünme eğilimleri, Öğretmen adayları,

Abstract

This study examines the relationship between prospective teachers' levels of media literacy skills and critical thinking disposition with respect to some variables. The research was conducted in correlational survey model. The data was obtained from 517 prospective teachers attending to different programs and grades at an education faculty of a state university in Turkey. Media Literacy Skills Scale, developed by Erişti and Erdem (2017), and UF/EMI Critical Thinking Disposition Scale, adapted to Turkish by Ertaş Kılıç and Şen (2014), were used to identify prospective teachers' levels of media literacy skills and critical thinking dispositions respectively. Some of the significant findings of the study include: Prospective teachers have medium level of media literacy skills and critical thinking dispositions. Prospective teachers' levels of media literacy skills differ by their department but do not differ by gender and grade level variables. Their critical thinking dispositions do not differ by department, gender and grade level variables. There is a medium-level positive relationship between prospective teachers' levels of media literacy skills and critical thinking dispositions. Prospective teachers' average scores of critical thinking disposition account for 19% of the difference in the observed average scores of media literacy skills.

Keywords: Twenty first century skills, Media literacy, Media literacy skills, Critical thinking dispositions, Prospective teachers.

¹ Bu çalışmanın ilk hali, 14-16 Eylül 2017 tarihlerinde Uşak Üniversitesi'nde gerçekleştirilen I. Uluslararası Eğitim Araştırmaları ve Öğretmen Eğitimi Kongresi'nde sunulmuş ve özet bildiri olarak yayınlanmıştır.

² Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi, beristi@anadolu.edu.tr

³ Öğr. Gör. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, cerdem@aku.edu.tr

1. GİRİŞ

Yirmi birinci yüzyılı tanımlayan en önemli özelliklerden birisi, hiç kuşkusuz, bilginin üretim, dağıtım ve tüketim hızı ile bu konuda en önemli araç konumundaki teknoloji üretim hızı bağlamında yaşanan baş döndürücü gelişmelerdir (Kellner ve Share, 2007; Pérez Tornero ve Varis, 2010). Bu gelişmelerin kaçınılmaz bir sonucu olarak, kişisel, sosyal, ekonomik, mesleki, akademik ve toplumsal yaşam alışkanlıkları, geçmişte örneği görülmemiş bir değişime uğramış, bireylerin sahip olmaları gerektiği öne sürülen bilgi ve beceriler de bir önceki yüzyıldan oldukça farklılaşmıştır (Ananiadou ve Claro, 2009).

Söz konusu bilgi ve becerilerin adlandırılmasında yaygın olarak kullanılan çatı kavram yirmi birinci yüzyıl becerileridir. Yirmi birinci yüzyıl becerilerinin kapsamı konusunda yapılmış farklı sınıflamaların varlığı dikkat çekmektedir. Bu becerileri; Wagner (2008) eleştirel düşünme ve problem çözme, iş birliği ve liderlik, beceriklilik ve uyum sağlama, inisiyatif ve girişimcilik, etkili sözel ve yazılı iletişim, bilgiye erişme ve bilgiyi analiz etme, merak ve hayal gücü; Finegold ve Notabartolo (2008) yaratıcılık/yenilikçilik, eleştirel düşünme, bilgi okuryazarlığı, problem çözme, karar verme, esneklik ve uyum sağlama, öğrenmeyi öğrenme, araştırma ve sorgulama, iletişim, inisiyatif ve öz yönlendirme, üretkenlik, liderlik ve sorumluluk, iş birliği, dijital vatandaşlık ve medya okuryazarlığı; Griffin ve Care (2015) işbirlikli sorun çözme ve dijital ağlar yoluyla öğrenme; Burkhardt ve diğerleri (2003) ise dijital okuryazarlık, yaratıcı düşünme, etkili iletişim ve yüksek verimlilik olarak tanımlamaktadırlar. Yirmi birinci yüzyıl becerileri konusunda yapılan sınıflamalar farklılık göstermekle birlikte, kapsamaları yönüyle bir arada değerlendirildiğinde, bu becerilerin, düşünme, öğrenme, iletişim kurma (Saavedra ve Opfer, 2012) ve teknoloji kullanma becerileri ile yakından ilişkili oldukları görülmektedir.

Bilgi, teknoloji ve medyanın sağladığı birçok kolaylıkla birlikte, bazı olumsuzluk ve riskleri de beraberinde getirdiği bilinen bir gerçekliktir. Bu sorunların en önemlilerinden birisi, bilginin niteliği ile ilgilidir. Niteliği tartışmaya açık çok miktarda bilgiden bireylerin kendilerini koruyabilmeleri sorununun (Potter, 2008) çözümünde işe koşulan yoğun bilgiden kaçınma önlemi, gerekli ve faydalı bilgilerin de kaybedilmesi ile sonuçlanabilmektedir (Bawden ve Robinson, 2009). Medya içeriklerinin algıları, inançları, tutumları, alışkanlıkları, tercihleri ve insanların dünyayı anlama yollarını derinden etkileyen bir güç haline gelmesi (Kellner ve Share, 2007; Koltay, 2011; Thoman ve Jolls, 2005) nedeniyle gizlilik, güvenlik, zorbalık, bağımlılık, kimlik hırsızlığı gibi büyük sorunlar ortaya çıkmaktadır (Burnett ve Merchant, 2011). Tüm bu gerekçelerden hareketle, bilgi ve iletişim teknolojileri ile iç içe ve medya etkileşimi yoğun bir gerçeklikte yaşamak zorunda olan günümüz bireylerinin, bu süreçleri etkili, işlevsel ve amaca uygun bir biçimde yönetebilmeleri oldukça büyük önem taşımaktadır (Finegold ve Notabartolo, 2008; Jones-Kavalier ve Flannigan, 2006).

Alanyazında, bilgi, teknoloji ve medyanın yoğun olarak yer aldığı bir dünyada başarılı olabilmenin ön koşullarından birisinin medya okuryazarlığı ve eleştirel düşünme becerilerine sahip olmak olduğu sıklıkla ifade edilmektedir (Salpeter, 2008; Trilling ve Fadel, 2009; Wagner, 2008; 21. Yüzyıl Becerileri Ortaklığı, 2009). Sözü edilen iki yaşamsal beceriden birisi olan medya okuryazarlığı konusunda yapılmış farklı tanımlamalar bulunmakla birlikte (Silver, 2009; Baran, 2014), alanyazında en çok kabul gören tanımlama, 1992 yılında Medya Okuryazarlığı Ulusal Liderlik Konferansı'nda (Media Literacy National Leadership Conference) yapılmıştır. Bu tanıma göre medya okuryazarlığı; çeşitli tür, yapı ve biçimlerdeki medya içeriklerine erişme, söz konusu içerikleri analiz etme, değerlendirme ve gerekli durumlarda iletme becerisi olarak adlandırılmaktadır (Aufderheide, 1993). Bu tanımın yaygın kabul görmesinin en önemli nedenlerinden birisi, medya okuryazarlığı kavramını, medya araçlarından bağımsız, beceri temelli bir yaklaşımla ele almasıdır (Livingstone, 2003). Günümüz bireylerinin medya okuryazarlığı becerilerine sahip olmalarını gerekli kılan en

önemli gerekçeler; medya araç ve uygulamalarını etkin bir şekilde kullanmak, medya içeriklerine erişmek, medyada içerik oluşturma sürecini ve tekniklerini yorumlamak, içerikleri analiz etmek, iletişim kurmak amacıyla medyayı etkin bir biçimde kullanmak, zararlı medya içeriklerinden korunmak, demokratik hakları kullanmak, vatandaşlık sorumluluklarını yerine getirmek ve medyadan etkin bir biçimde yararlanabilmek olarak ifade edilmektedir (Bachmair ve Bazalgette, 2007).

Medya okuryazarlığı dört temel beceri üzerinde açıklanmaktadır. Bu beceriler sırasıyla; erişme, analiz, değerlendirme ve iletmedir. *Erişme* uygun medya araçlarını kullanarak amaçlanan medya içeriklerine ulaşma ve onları anlamlandırma ile ilişkilidir (Hobbs, 2010; Jolls, 2008). Erişme becerisi medya araçlarına ve içeriklerine fiziksel olarak erişme ve medyayı etkin bir şekilde kullanma olmak üzere iki boyuttan oluşmaktadır (Pérez Tornero, Celot & Varis, 2007). *Analiz* ise erişilen medya içeriklerinin anlamlı birimlere bölünerek (Kellner, 2001) ve derinlemesine incelenerek (Potter, 2008), yazar, amaç, hedef kitle, biçim ve anlam açılarından sorgulanmasını içerir (Thoman ve Jolls, 2005). Bunun için bireyin medya yapısı ve medyada mesaj oluşturma süreci hakkında bilgi sahibi olması ve çeşitli analiz yöntemleri ile medya içeriğinin nasıl analiz edileceğini bilmesi gerekmektedir. *Değerlendirme* becerisi, analiz becerisini tamamlayan bir beceridir. Bu aşamada birey, analiz etmiş olduğu medya içeriğini etik, ahlaki, bilimsel, demokratik ilkeler (Jolls, 2008) ve kişisel ölçütleri ile karşılaştırır (Potter, 2008), medya içeriklerinin olası sonuçlarını değerlendirir (Hobbs, 2010) ve içeriğin niteliği hakkında bir yargıya varır. Son beceri olan *iletme* becerisi ise daha çok yeni medya içeriği üretme ve bunu diğer insanlarla paylaşmayla ilgilidir (Schmidt, 2013). Bu beceri, kimi çalışmalarda içerik üretimi olarak da isimlendirilmektedir (Livingstone, 2003). İletme becerisini, katılım (Jolls, 2008; Thoman ve Jolls, 2005) ve eyleme geçme (Hobbs, 2010) becerilerini de kapsayan bir meta kavram olarak değerlendiren araştırmalar da (Erişti ve Erdem, 2017) bulunmaktadır. Bu bakış açısına göre iletme becerisi, amaca uygun medya içerikleri üretmeyi, bunu diğer insanlarla doğru medya ortamlarında paylaşmayı, medya araçlarını çeşitli sorunların çözümü ve demokratik hakların kullanımı gibi amaçlarla kullanmak yoluyla toplumsal yaşama katılmayı içermektedir (Erişti ve Erdem, 2017).

Sayıları giderek artan farklı tür ve yapıdaki medya araç ve uygulamaları yoluyla sunulan içerik türlerinin (metin, görsel, ses, görüntü, hareket, vb.) analizinde, eleştirel bakış açısına sahip olmak büyük bir önem taşımaktadır (Redmond, 2016; Stevens ve Bean, 2007). Diğer bir ifadeyle, medya okuryazarı bir birey, medya ile olan etkileşimini düzenlerken eleştirel düşünme becerilerini de işe koşmak durumundadır (Silver, 2009). Eleştirel düşünme; sorun çözme, çıkarım yapma, olasılıkları hesaplama ve karar verme süreçlerinde bağlama uygun olarak işe koşulan amaçlı, mantıklı ve hedefe yönelik düşünme olarak tanımlanmaktadır (Halpern, 2014). Silverblatt ve Elicieri'ye göre (1997); bireylerin medya içeriklerinin kodunu çözmelerini mümkün kılan ve medya içeriği hakkında yargı geliştirmelerini sağlayan şey eleştirel düşünme becerisidir (Akt. Potter, 2010). Medya okuryazarlığının temel amacı, medyaya ilişkin eleştirel otonomluğu sağlamaktır (Aufderheide, 1993). Medyanın ticari ve politik güç elde etme, bireyleri ve toplumu duyu, düşünce ve davranış bağlamında yönlendirme gibi hedefleri göz önüne alındığında, medyaya eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşılması, oldukça önemli bir gerekliliktir (Karaman ve Karataş, 2009). Bu yönüyle, kendisi de bağımsız bir beceri olan eleştirel düşünme becerisinin medya okuryazarlığı becerisi ile oldukça güçlü bir ilişkisi olduğu söylenebilir.

Bilgi toplumunda nitelikli ve etkin bir birey olabilmek (Feuerstein, 1999; Scull ve Kupersmidt, 2012), eleştirel düşünme becerisi ile donanımlı olmayı gerektirmektedir. Paul ve Elder (2006), eleştirel düşünmenin sekiz ögesi bulunduğunu öne sürmektedir. Bunlar; amaç, ilgili sorun, bilgi, yorumlama ve çıkarım, kavramlar, varsayımlar, yansımalar ve sonuçlar ve

bakış açısıdır. Birey düşünme sürecinde açıklık, doğruluk, ilgililik, mantıklılık, önem gibi çeşitli standartları işe koşarak sorgulama sürecinde eleştirel düşünmenin her bir ögesine ilişkin sorular sorar. Eleştirel düşünme sürecinde kullanılan birçok düşünme becerisi vardır. Bir durumla ilgili öğelerin mantıklı bir şekilde belirlenmesi, varsayımların belirlenmesi ve değerlendirilmesi, ifadelerin ve fikirlerin açıklanması ve yorumlanması, iddiaların kabul edilebilirliğinin değerlendirilmesi, farklı türdeki argümanların değerlendirilmesi, açıklamaların ve kararların analiz edilmesi, değerlendirilmesi ve üretilmesi, çıkarımlar yapılması ve yeni argümanların üretilmesi en temel olanlardır (Fisher, 2001). Eleştirel düşünür olmanın göstergeleri, eleştirel düşünme eğilimleri ya da becerileri olarak ifade edilmektedir (Kurt ve Kürüm, 2010). Bu eğilim ve beceriler; doğruyu arama, açık fikirlilik, analitiklik, sistematiklik, kendine güven, meraklılık ve olgunluk (Kökdemir, 2003), katılım, bilişsel olgunluk ve yenilikçilik olarak ifade edilmektedir (Ertaş Kılıç ve Şen, 2014).

Medya okuryazarlığı ile eleştirel düşünme ilişkisini ele alan araştırmalarda (Dubey-Jhaveri ve Cheung, 2016; Erdem, 2018; Masterman, 2005; Mkandawire & Walubita, 2015; Silverbaltt vd., 2014; Steinbrink ve Cook, 2003), medya okuryazarlığı ve eleştirel düşünme eğitiminin bir arada ve birbiri ile bütünlük bir yapıda sunulması gerektiğinin önemine dikkat çekilmektedir. Bu durumun temel nedeni, eleştirel düşünmeyi ön plana alan bir medya okuryazarlığı eğitiminin, bireylere medya içeriklerini eleştirel olarak sorgulama, gerçeklik ve gerçek dışılık arasındaki farkları belirleme imkânı sağlamasıdır (DeAbreu, 2010; Leon, 2016; Scull ve Kupersmidt, 2012).

Birçok konu alanında olduğu gibi bireylere medya okuryazarlığı ve eleştirel düşünme becerilerinin kazandırılmasında da öncelikli sorumluluk, eğitim kurumlarına düşmektedir. Öğrencilerine eleştirel düşünme ve medya okuryazarlığı konusunda model olmaları ve bu tür becerileri öğrencilere kazandırmaları beklenen öğretmenlerin (Adıgüzel, 2005; Schwarz, 2001), hizmet öncesi süreçlerde bu tür eğitimler almaları gerektiğini ısrarla vurgulayan çok sayıda çalışma bulunmaktadır (Altun, 2009; Considine, 2002; Domine, 2011; Fleming, 2013; Hobbs, 2010; Jolls ve Grande, 2005; Karaman ve Karataş, 2009; Receptoğlu, 2015; Redmond, 2016; Som ve Kurt, 2012). Böyle olmakla birlikte, öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının bu becerilere hangi ölçüde sahip olduklarını ve iki beceri arasındaki ilişkinin belirlenmesini konu edinen araştırma sayısı oldukça sınırlıdır (Arke, 2005; Aybek & Demir, 2013; Kurt & Kürüm, 2010). Özellikle eleştirel düşünme becerisinin medya okuryazarlığı becerileri üzerindeki yordama gücünü konu edinen ilişkisel çalışmalar yok denecek kadar az sayıdadır. Söz konusu iki önemli beceri arasındaki ilişkiyi ortaya koyacak ilişkisel araştırmalara olan ihtiyaç nedeniyle gerçekleştirilen bu araştırma eleştirel düşünme becerisinin medya okuryazarlığı üzerindeki yordama gücünü nicel olarak ortaya koymasının yanı sıra aynı zamanda alanda kullanılmaya başlanan güncel veri toplama araçlarına yer vermesi nedeniyle de önem taşımaktadır.

Amaç

Bu araştırma; öğretmen adaylarının medya okuryazarlığı beceri düzeyleri ile eleştirel düşünme eğilimleri arasındaki ilişkiyi ve eleştirel düşünme eğiliminin medya okuryazarlığı beceri düzeyini yordama gücünü çeşitli değişkenlerle açıklamayı amaçlamaktadır.

Araştırmada cevabı aranılan sorular şöyledir:

1. Öğretmen adaylarının medya okuryazarlığı beceri düzeyleri ile eleştirel düşünme eğilimleri ne düzeydedir?
2. Öğretmen adaylarının medya okuryazarlığı beceri düzeyleri ile eleştirel düşünme eğilimleri cinsiyet değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?

3. Öğretmen adaylarının medya okuryazarlığı beceri düzeyleri ile eleştirel düşünme eğilimleri, öğrenim gördükleri program değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?
4. Öğretmen adaylarının medya okuryazarlığı beceri düzeyleri ile eleştirel düşünme eğilimleri, öğrenim gördükleri sınıf düzeyi değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?
5. Öğretmen adaylarının eleştirel düşünme eğilimleri, medya okuryazarlığı beceri düzeylerini anlamlı ölçüde yordamakta mıdır?

2. YÖNTEM

Bu çalışma, korelasyonel desende, nicel bir araştırmadır. Korelasyonel desenler, nicel araştırmalarda iki ya da daha fazla değişken arasındaki ilişkinin korelasyonel istatistik analizleriyle ölçüldüğü desenlerdir (Creswell, 2012). Araştırmada, eleştirel düşünme eğilimi ve medya okuryazarlığı beceri düzeyi arasındaki değişimin incelenecek olması korelasyonel desen tercih edilmesinde belirleyici bir rol oynamıştır.

Katılımcılar

Araştırmanın katılımcılarını, 2016-2017 öğretim yılında, bir devlet üniversitesinin eğitim fakültesinde öğrenim gören 517 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Katılımcıların seçiminde seçkisiz küme örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemde, doğal olarak oluşmuş kümeler yansız olarak seçilir ve kümelerdeki tüm elemanlar örnekleme oluştururlar (Christensen, Johnson ve Turner, 2015). Bu kapsamda, ilgili eğitim fakültesinin bütün bölümlerinin birinci ve ikinci sınıf düzeylerinden birer şube seçilmiştir. Katılımcılar; bilgisayar ve öğretim teknolojileri öğretmenliği (62), sınıf öğretmenliği (47), fen bilgisi öğretmenliği (102), sosyal bilgiler öğretmenliği (54), ilköğretim matematik öğretmenliği (81), okul öncesi öğretmenliği (81) ve Türkçe öğretmenliği (90) programlarının birinci ve ikinci sınıflarında öğrenim görmektedirler. Katılımcıların 144'ü erkek, 372'si ise kadındır. Bir katılımcı cinsiyetini belirtmemiştir. Birinci sınıf düzeyindeki katılımcı sayısı 269; ikinci sınıf düzeyindeki katılımcı sayısı ise 247'dir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada veriler 2016-2017 öğretim yılında bir devlet üniversitesinin eğitim fakültesinde toplanmıştır. Veriler toplanmadan önce ilgili fakülteden uygulama izni alınmıştır. Araştırmada ayrıntıları aşağıda açıklanan Medya Okuryazarlığı Becerileri Ölçeği (Erişti ve Erdem, 2017) ve UF/EMI Eleştirel Düşünme Eğilimi Ölçeği (Ertuş Kılıç ve Şen, 2014) kullanılmıştır ve araştırmacılar tarafından ölçek kullanım izni alınmıştır. Araştırmada kullanılan ölçekler 5'li Likert türündedir ve puan aralıkları Medya Okuryazarlığı Becerileri Ölçeği için 1.00-1.80 (Bana hiç uygun değil), 1.81-2.60 (Bana pek uygun değil), 2.61-3.40 (Fikrim yok), 3.41-4.20 (Bana oldukça uygun), 4.21-5.00 (Bana tamamen uygun) şeklindedir. Aynı değerler UF/EMI Eleştirel Düşünme Eğilimi Ölçeği için sırasıyla 'Kesinlikle katılmıyorum, Katılmıyorum, Kararsızım, Katılıyorum, Kesinlikle katılıyorum' ifadelerine tekabül etmektedir. Alanyazında yer alan araştırmalarda önemli değişken olduğu ortaya konan cinsiyet ve öğrenim görülen program değişkenlerini ve eğitim fakültesinde alınan eğitimin eleştirel düşünme ve medya okuryazarlığı düzeyleri üzerindeki etkisini görmek amacıyla sınıf düzeyi değişkenini içeren demografik bilgiler bölümü de veri toplama aracında yer almıştır. Gönüllülük esasına dayalı olarak toplanan veriler bilgisayar ortamına aktarılmış ve istatistik paket programlar aracılığı ile analiz edilmiştir. Verilerin analizinde betimsel istatistiklerden, bağımsız örneklem t testinden, tek yönlü varyans analizinden, Pearson Momentler Çarpımı korelasyon katsayısından ve doğrusal regresyon analizinden faydalanılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada, öğretmen adaylarının medya okuryazarlığı beceri düzeylerini belirlemek amacıyla, Medya Okuryazarlığı Becerileri Ölçeği, eleştirel düşünme eğilimlerini belirlemek için ise UF/EMI Eleştirel Düşünme Eğilimi Ölçeği kullanılmıştır. Adı geçen ölçeklerin bu araştırmada kullanımı sürecinde, seçilen örneklem grubuna uygunluklarının belirlenmesi amacıyla doğrulayıcı faktör analizi çalışmaları yapılmıştır.

Medya Okuryazarlığı Becerileri Ölçeği (MOBÖ)

Erişti ve Erdem (2017) tarafından geliştirilen MOBÖ; erişme, analiz, değerlendirme ve iletme faktörleri altında toplanan 45 maddeden oluşan 5’li Likert tipi bir ölçektir. Minimum 45 maksimum 225 puan alınabilen ölçekteki bütün maddeler pozitif yüklü olup, negatif yüklü madde bulunmamaktadır. MOBÖ için bu araştırma için kullanılabilirliği kapsamında yapılan doğrulayıcı faktör analizinde gözlenen değerler kabul için kesme değerleri (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2012) ile karşılaştırıldığında ölçeğin uyum indekslerinin iyi ve mükemmel arasında çıktığı görülmüştür. Buna göre, ki-kare değerinin serbestlik derecesine uyumu ($\chi^2 / sd = 2.50$), uyum iyiliği indeksi (GFI=.96), düzeltilmiş uyum iyiliği indeksi (AGFI=.94), ölçeklendirilmiş uyum indeksi (NFI=.95), ölçeklendirilmemiş uyum indeksi (NNFI=.98), karşılaştırmalı uyum indeksi (CFI=.98) mükemmel düzeyde, tahminin kök hata kareler ortalaması (RMSEA=.054), standartlaştırılmış kök artık kareler ortalaması (SRMR=.054) ve tutarlı uyum indeksi (PGFI=.76) iyi düzeyde çıkmıştır. Yapılan iç tutarlık testi sonucunda da ölçeğin güvenilirliği ($\alpha=.916$) olarak hesaplanmıştır. .90 üzerindeki alpha değerlerinin çok yüksek güvenilirlik düzeyi olarak kabul edilmesinden hareketle (Özdamar, 2011), ölçeğin bu araştırma için kullanılabilirlik çok yüksek düzeyde bir güvenilirliğe sahip olduğu söylenebilir.

Eleştirel Düşünme Eğilimi Ölçeği (UF/EMI)

Florida Üniversitesi araştırmacıları tarafından geliştirilen ve Ertaş Kılıç ve Şen (2014) tarafından Türkçe’ye uyarlanan UF/EMI; katılım, bilişsel olgunluk ve yenilikçilik faktörleri altında toplanan 25 maddeden oluşan 5’li Likert tipi bir ölçektir. ‘Katılım’ eğilimi yüksek olan bireyler akıl yürütmek ve problem çözmek için isteklidirler ve iletişim becerileri yüksektir; ‘bilişsel olgunluk’ düzeyi yüksek olan bireyler kendi eğilimlerinin ve ön yargılarının farkında olarak karar alırlar ve düşüncelerinin etkilenme sürecinin farkındadırlar; ‘yenilikçi’ bireyler ise sürekli yeni bilgi arayışındadırlar ve bunun için gerekli olan okuma, araştırma gibi eylemleri gerçekleştirirler (Ertaş Kılıç ve Şen, 2014, s.5). UF/EMI’nin bu araştırmada kullanılabilirliğini belirlemek amacıyla yapılan doğrulayıcı faktör analizinde, analiz programı (Lisrel 8.51) bazı maddeler ile ilgili modifikasyon önerisi vermiş ve 3., 9., 14., 18. ve 24. maddeler ölçekten çıkarılmıştır. Eleştirel Düşünme Eğilim Ölçeğinin doğrulayıcı faktör analizinde gözlenen değerler kabul için kesme değerleri ile karşılaştırıldığında (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2012), ölçeğin uyum indekslerinin zayıf ve mükemmel arasında değerler aldığı görülmüştür. Buna göre, ki-kare değerinin serbestlik derecesine uyumu ($\chi^2 / sd = 4.97$) orta, uyum iyiliği indeksi (GFI=.95) mükemmel, düzeltilmiş uyum iyiliği indeksi (AGFI=.94) iyi, ölçeklendirilmiş uyum indeksi (NFI=.95) iyi, ölçeklendirilmemiş uyum indeksi (NNFI=.98) iyi, karşılaştırmalı uyum indeksi (CFI=.98) mükemmel, tahminin kök hata kareler ortalaması (RMSEA=.088) zayıf, standartlaştırılmış kök artık kareler ortalaması (SRMR=.068) iyi ve tutarlı uyum indeksi ise (PGFI=.76) iyi düzeyde çıkmıştır. Yapılan iç tutarlık testi sonucunda ölçek güvenilirliği ($\alpha=.841$) olarak hesaplanmıştır. .70 ile .90 arasındaki alpha değerleri yüksek güvenilirlik göstergesi olarak kabul edildiğinden (Özdamar, 2011), ölçeğin bu araştırma için kullanılabilirlik yüksek düzeyde bir güvenilirliğe sahip olduğu değerlendirilmiştir.

3. BULGULAR

Öğretmen Adaylarının Medya Okuryazarlığı Beceri Düzeyleri ve Eleştirel Düşünme Eğilimleri

Birinci araştırma sorusuyla ilişkili olarak, öğretmen adaylarının Medya Okuryazarlığı Becerileri Ölçeği ile Eleştirel Düşünme Eğilimi Ölçeğinden elde ettikleri puan ortalamaları Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Öğretmen adaylarının medya okuryazarlığı becerileri ve eleştirel düşünme eğilimleri puan ortalamaları

Ölçekler	N	X	SS
MOBÖ	517	3.64	.43
UF/EMI	517	3.88	.43

Öğretmen adaylarının Medya Okuryazarlığı Becerileri Ölçeğinden elde ettikleri toplam puan ortalamaları 3.64’tür. Medya Okuryazarlığı Becerileri Ölçeğinin alt boyutlarında alınan ortalama puanlar ise erişme için 3.61, analiz için 3.63, değerlendirme için 3.77 ve iletme için 3.61 olarak hesaplanmıştır. Öğretmen adaylarının Eleştirel Düşünme Eğilimi Ölçeğinden elde ettikleri toplam puan ortalamaları ise 3.88’dir. Ölçeğin alt boyutlarında alınan ortalama puanlar ise katılım boyutu için 3.86, bilişsel olgunluk boyutu için 3.97 ve yenilikçilik boyutu için 3.84’tür.

Öğretmen Adaylarının Medya Okuryazarlığı Beceri Düzeyleri İle Eleştirel Düşünme Eğilimlerinin Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu

1240

İkinci araştırma sorusu kapsamında, öğretmen adaylarının medya okuryazarlığı beceri düzeyleri ile eleştirel düşünme eğilimlerinin cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği, yapılan bağımsız örneklem t testi ile ortaya koyulmuştur. Sonuçlar Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Cinsiyete göre medya okuryazarlığı beceri düzeyleri ve eleştirel düşünme eğilimleri

MOBÖ						
Gruplar	N	$\bar{X}$	Ss	t	p	
Kadın	372	3.64	.42	.109	.91	
Erkek	144	3.64	.44			
UF/EMI						
Gruplar	N	$\bar{X}$	Ss	t	p	
Kadın	372	3.89	.42	-.232	.816	
Erkek	144	3.88	.44			

Tablo 2’de de görüleceği gibi, öğretmen adaylarının medya okuryazarlığı beceri düzeyleri ($t=.109$, $p>.05$) ile eleştirel düşünme eğilimleri ($t=-.232$, $p>.05$), cinsiyet değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılaşma göstermemektedir. Bu yönüyle kadın ve erkek öğrencilerin medya okuryazarlığı becerileri ve eleştirel düşünme eğilimleri

konusunda elde ettikleri puan ortalamalarının birbirlerine oldukça yakın olduğu ve benzer özelliklere sahip oldukları söylenilebilir.

Öğretmen Adaylarının Medya Okuryazarlığı Beceri Düzeyleri İle Eleştirel Düşünme Eğilimlerinin Öğrenim Görülen Program Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu

Araştırmanın üçüncü araştırma sorusu kapsamında, öğretmen adaylarının medya okuryazarlığı beceri düzeyleri ile eleştirel düşünme eğilimlerinin öğrenim gördükleri program değişkenine göre farklılaşma durumunu belirlemek amacıyla, tek yönlü varyans analizi çözümlenmiştir. Bu konuda elde edilen sonuçlar Tablo 3’de sunulmuştur.

Tablo 3. Öğrenim görülen programa göre medya okuryazarlığı beceri düzeyleri ile eleştirel düşünme eğilimleri

		Kareler Toplamı	sd	Ortalamanın Karesi	F	P
MOBÖ	Gruplar arası	5.067	6	.845	4.695	.000
	Grup içi	91.737	510	.180		
	Toplam	96.902	516			
UF/EMI	Gruplar arası	1.237	6	.206	1.109	.356
	Grup içi	94.861	510	.186		
	Toplam	96.099	516			

Yapılan tek yönlü varyans analizi çözümlenmesi, öğretmen adaylarının medya okuryazarlığı beceri düzeylerinin öğrenim gördükleri programlara göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaştığını ($p<.05$), eleştirel düşünme eğilimlerinin ise öğrenim gördükleri programlara göre anlamlı bir farklılaşma göstermediğini ortaya koymaktadır. Öğretmen adaylarının MOBÖ ve UF/EMI’den elde ettikleri puan ortalamalarının öğrenim gördükleri programlara göre dağılımı Tablo 4’te gösterilmiştir.

Tablo 4. MOBÖ ve UF/EMI puan ortalamalarının programlara göre dağılımı

Ölçek	Anabilim dalı	N	$\bar{X}$	SS
MOBÖ	BÖTE	62	3.73	.40
	Sınıf ö.	47	3.57	.36
	Fen B. ö.	102	3.63	.38
	Sosyal b. ö.	54	3.76	.45
	İlk. Mat. ö.	81	3.47	.44
	Okul öncesi ö.	81	3.76	.41
	Türkçe ö.	90	3.61	.46
UF/EMI	BÖTE	62	3.79	.41
	Sınıf ö.	47	3.82	.41

Fen Ö.	102	3.90	.39
Sosyal b. ö.	54	3.93	.45
İlk. Mat. ö.	81	3.86	.40
Okul öncesi ö.	81	3.93	.41
Türkçe ö.	90	3.93	.50

Öğretmen adaylarının medya okuryazarlığı beceri düzeylerinin, öğrenim gördükleri programlara göre anlamlı farklılıklar gösterdiği bulgusundan hareketle ($F=4.695$, $p<.05$), söz konusu farklılaşmanın hangi gruplar arasında ortaya çıktığını belirlemek amacıyla, grup varyanslarının eşit olması nedeniyle ($p>.05$) Scheffe testi yapılmıştır. Scheffe testi sonuçları; BÖTE ($\bar{X}=3.73$), Sosyal bilgiler öğretmenliği ($\bar{X}=3.76$) ve okul öncesi öğretmenliği ($\bar{X}=3.76$) programlarındaki öğretmen adaylarının medya okuryazarlığı beceri düzeylerinin, ilköğretim matematik öğretmenliği programında öğrenim gören öğretmen adaylarından ($\bar{X}=3.47$) anlamlı düzeyde yüksek olduğunu göstermektedir.

Öğretmen Adaylarının Medya Okuryazarlığı Beceri Düzeyleri İle Eleştirel Düşünme Eğilimlerinin Öğrenim Gördükleri Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu

Dördüncü araştırma sorusu kapsamında, öğretmen adaylarının medya okuryazarlığı beceri düzeyleri ile eleştirel düşünme eğilimlerinin, öğrenim görülen sınıf düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılaşma gösterip göstermediği bağımsız örneklem t testi ile analiz edilmiştir.

Tablo 5. Sınıf düzeyine göre medya okuryazarlığı beceri düzeyleri ile eleştirel düşünme eğilimleri

MOBÖ						
Gruplar	N	$\bar{X}$	ss	t	p	
Birinci sınıf	269	3.62	.43	-1.308	.515	
İkinci sınıf	248	3.67	.42			
UF/EMI						
Gruplar	N	$\bar{X}$	Ss	t	p	
Birinci sınıf	269	3.86	.45	-1.468	.202	
İkinci sınıf	248	3.91	.40			

Bağımsız örneklem t testi analiziyle ortaya çıkan sonuçlar, puan ortalamaları arasında farklılıklar gözlemlenmekle birlikte, öğretmen adaylarının medya okuryazarlığı beceri düzeyleri ($t=1.308$, $p>.05$) ile eleştirel düşünme eğilimlerinin ($t=1.468$, $p>.05$), öğrenim gördükleri sınıf düzeylerine göre anlamlı bir farklılaşma göstermediğini ortaya koymaktadır.

Öğretmen Adaylarının Eleştirel Düşünme Eğilimlerinin Medya Okuryazarlığı Beceri Düzeylerini Yordama Gücü

Araştırmanın beşinci araştırma sorusu olan eleştirel düşünme eğilimlerinin medya okuryazarlığı beceri düzeylerini yordama gücünü belirlemek için ilk olarak öğretmen

adaylarının medya okuryazarlığı beceri düzeyleri ile eleştirel düşünme eğilimleri arasında herhangi bir ilişki bulunup bulunmadığı ve varsa ilişki düzeyini belirlemek amacıyla Pearson Momentler Çarpımı korelasyon katsayısı hesaplaması yoluna gidilmiştir. Bu konuda elde edilen sonuçlar Tablo 6’da sunulmuştur.

Tablo 6. Öğretmen adaylarının medya okuryazarlığı becerileri düzeyleri ve eleştirel düşünme eğilimleri arasındaki ilişki

	Eleştirel düşünme eğilimleri		
	N	r	p
Medya okuryazarlığı becerileri düzeyi	517	.432	.000*

*p<.01

Pearson korelasyon katsayısı hesaplaması yoluyla elde edilen sonuçlar, öğretmen adaylarının medya okuryazarlığı beceri düzeyleri ile eleştirel düşünme eğilimleri arasında orta düzeyde, pozitif yönde anlamlı bir ilişkinin varlığını ortaya koymaktadır ($r = .432$, $p < .01$). Ölçeklerin alt faktörleri arasındaki ilişki incelendiğinde, eleştirel düşünme eğilimleri ölçeğinin özellikle üçüncü boyutu olan yenilikçilik boyutu ile medya okuryazarlığı becerileri alt boyutları arasında güçlü ilişkili olduğu göze çarpmaktadır. Yenilikçilik boyutu, medya okuryazarlığı beceri ölçeğinin geneli ile oldukça yüksek düzeyde ($r = .759$) bir ilişki gösterdiği gibi alt boyutlar olan; erişme ($r = .751$), analiz ($r = .699$), değerlendirme ($r = .447$) ve iletme ($r = .528$) boyutları ile de önemli düzeyde ilişkili bir görüntü sergilemektedir.

Öğretmen adaylarının medya okuryazarlığı beceri düzeyleri ile eleştirel düşünme eğilimleri arasında belirlenen orta düzeyde pozitif ilişkiden hareketle, öğretmen adaylarının eleştirel düşünme eğilimlerinin medya okuryazarlığı beceri düzeylerini yordama gücünün belirlenmiştir. Bu amaçla basit doğrusal regresyon analizi yapılmış ve sonuçlar Tablo 7’de sunulmuştur.

Tablo 7. Eleştirel düşünme eğilimlerinin medya okuryazarlığı beceri düzeylerini yordama gücü

Değişken	B	Standart Hata	β	p	T	r^2
Sabit	1.96	.16	-	.000	12.56	-
Eleştirel D. Eğilimleri	.43	.04	.43	.000	10.87	.19

Regresyon analizi sonuçları, öğretmen adaylarının eleştirel düşünme eğilimlerinin, medya okuryazarlığı beceri düzeylerinin anlamlı bir yordayıcısı olduğunu ortaya koymaktadır ($R = 0.432$, $R^2 = 0.187$, $F(1, 515) = 118.186$, $p < .01$). Analiz sonuçlarına dayalı olarak, öğretmen adaylarının eleştirel düşünme eğilimlerinin, medya okuryazarlığı beceri düzeylerindeki değişimin %19’unu açıklama gücüne sahip olduğu söylenilebilir.

4. TARTIŞMA ve SONUÇ

Bu araştırma, öğretmen adaylarının medya okuryazarlığı beceri düzeyleri ile eleştirel düşünme eğilimleri arasındaki ilişkiyi çeşitli değişkenler açısından incelemeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda, araştırmada öncelikle öğretmen adaylarının medya okuryazarlığı beceri düzeyleri ile eleştirel düşünme eğilimleri konusundaki mevcut durumları

belirlenmiştir. Ardından, bu iki özelliğin cinsiyet, öğrenim görülen program ve sınıf düzeyi değişkenlerine göre herhangi bir farklılaşma gösterip göstermediği analiz edilmiştir. Öğretmen adaylarının medya okuryazarlığı beceri düzeyleri ile eleştirel düşünme eğilimleri arasındaki ilişkinin betimlenmesi ve eleştirel düşünme eğilimlerinin, medya okuryazarlığı beceri düzeyini yordama gücü araştırmada yanıtı aranılan diğer konu başlıklarıdır.

Araştırmada elde edilen bulgular, öğretmen adaylarının medya okuryazarlığı becerilerine orta düzeyde kabul edilebilecek bir yetkinlikte sahip olduklarını ortaya koymaktadır. Bu bulgu, öğretmen adaylarının medya okuryazarlığı becerileri konusunda üzerinde durulması gereken eksiklerinin olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Alanyazında bu bulguyu destekleyen çalışmalar bulunduğu gibi (Karasu ve Arıkan, 2016; Som ve Kurt, 2012), öğretmen adaylarının medya okuryazarlığı konusundaki yetkinliklerinin orta düzeyin nispeten üzerinde olduğunu belirleyen çalışmalar da söz konusudur (Çepni, Palaz ve Ablak, 2015; Engin ve Genç, 2015; Uslu, Yazıcı ve Çetin, 2016). Bu bağlamda, bu araştırma da konu hakkında elde edilen sonucun alanyazındaki kimi çalışmalar ile doğrudan örtüştüğü, kimileri ile ise nispeten örtüştüğü ifade edilebilir. Araştırmalarda kullanılan ölçekler arasındaki farklılık ve yanısıra örneklem gruplarının demografik özellikleri bu durumun ortaya çıkmasında rol oynamış olabilir. Eğitim fakültelerinde öğretmen adaylarının medya okuryazarlığı konusunda bir eğitim sürecinden geçmedikleri gerçeği mevcut durumu açıklayan bir değişken olarak değerlendirilmektedir. Öğretmenlerin öğrencilerine medya okuryazarlığı konusunda model olmaları ve öğrencilerine bu tür yeterlikleri kazandırmaları beklenen kişiler olmaları gerektiğinden hareketle (Adıgüzel, 2005; Schwarz, 2001) hizmet öncesi eğitim süreçlerinde öğretmen adaylarına bu yönde bir eğitim sağlanması oldukça önemlidir (Considine, 2002; Jolls ve Grande, 2005; Karaman ve Karataş, 2009; Domine, 2011; Som ve Kurt, 2012; Fleming, 2013; Redmond, 2016).

Bu araştırmada, öğretmen adaylarının eleştirel düşünme eğilimleri konusunda ortaya çıkan sonuç; orta düzeyde kabul edilebilecek bir yetkinliğe sahip olduklarıdır. Bu sonuç, alanyazındaki araştırma bulgularıyla örtüşmektedir (Beşoluk ve Önder, 2010; Korkmaz, 2009; Kürüm, 2002; Saçlı ve Demirhan, 2008; Şen, 2009; Türnüklü ve Yeşildere, 2005). Diğer yandan, öğretmen adaylarının eleştirel düşünme eğilimleri konusunda düşük düzeyde yetkinliğe sahip olduğunu ortaya koyan çalışmalar da söz konusudur (Gülveren, 2007; Güven ve Kürüm, 2007; Sağlam ve Büyükuysal, 2013; Tümkaya, 2011). Alanyazında ve bu çalışmada veri toplama araçları yoluyla elde edilen bulgular bir arada değerlendirildiğinde, öğretmen adaylarının hizmet öncesi yetiştirilme süreçlerinde, eleştirel düşünme becerilerinin yeterli ölçüde desteklenmediği ve bu konuda önemli bir gelişim ihtiyacı içerisinde oldukları söylenilebilir. Öte yandan, medya okuryazarlığı becerileri ve eleştirel düşünme becerileri konusunda birbirlerini destekleyen yapıda bir eğitimin sunulması, alanyazında bir gereklilik olarak ifade edilmektedir (Erdem, 2018; Masterman, 2005; Silverblatt vd., 2014).

Bu araştırmada elde edilen bir başka bulgu, öğretmen adaylarının medya okuryazarlığı beceri düzeylerinin cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılaşma göstermediğidir. Bu bulgu; Som ve Kurt (2012), Fidan (2013), Akaydın ve Kurnaz (2015), Çepni, Palaz ve Ablak (2015), Sarsar ve Engin (2015), Yılmaz ve Aladağ (2015) ve Karasu ve Arıkan'ın (2016) çalışmalarında elde ettikleri bulgularla örtüşmekte, buna karşın Uslu, Yazıcı ve Çetin'in (2016), öğretmen adaylarının medya okuryazarlığı düzeylerinin cinsiyetlerine göre erkekler lehine farklılaştığını ortaya koyan araştırma bulgularıyla ise örtüşmemektedir. Bu araştırmada elde edilen bulgu ve alanyazındaki araştırmaların büyük çoğunluğu cinsiyet değişkeninin medya okuryazarlığı beceri düzeyi konusunda anlamlı bir değişken olmadığını ortaya koymaktadır. Bu araştırmada elde edilen bir diğer bulgu, öğretmen adaylarının eleştirel düşünme eğilimlerinin de cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılaşma göstermediğidir. Bu bulgu, Beşoluk ve Önder'in (2010) kadınlar lehine anlamlı bir farklılaşma olduğunu ortaya

koyan araştırma bulgusuyla uyum göstermemektedir. Ancak, söz konusu araştırmada elde edilen bulgu istisnai bir durum olarak değerlendirilebilir. Çünkü, bu konuda yapılan araştırmaların önemli bir bölümü (Korkmaz, 2009; Piji Küçük ve Uzun, 2013; Şen, 2009), öğretmen adaylarının eleştirel düşünme eğilimlerinin, cinsiyet değişkenine göre farklılaşma göstermediğini ortaya koymaktadır. Bu yönüyle, bu araştırmada elde edilen bulgunun alanyazınla güçlü bir biçimde örtüştüğü söylenebilir.

Öğretmen adaylarının medya okuryazarlığı beceri düzeyleri öğrenim gördükleri programlara göre anlamlı şekilde farklılaşmaktadır. BÖTE, sosyal bilgiler öğretmenliği ve okul öncesi öğretmenliği programlarında öğrenim gören öğretmen adaylarının medya okuryazarlığı beceri düzeyleri, ilköğretim matematik öğretmenliği programındaki öğretmen adaylarından anlamlı düzeyde daha yüksektir. Bu bulgu, Yılmaz ve Özkan (2013) ve Engin ve Genç'in (2015) çalışmaları ile uyum gösterirken; Tuncer (2013), Atmaca (2016) ve Karasu ve Arıkan'ın (2016) araştırma bulguları ile ise örtüşmemektedir. Medya okuryazarlığı alanı teknik içeriği itibari ile BÖTE programı ile doğrudan, kuramsal içeriği yönüyle de sınırlı bir anlamda da olsa sosyal bilgiler öğretmenliği programı ile ilişkili olduğundan, bu programlardaki öğretmen adaylarının medya okuryazarlığı beceri düzeylerinin diğer programlara kıyasla nispeten yüksek olması anlaşılabilir bir durumdur. Öğretmen adaylarının eleştirel düşünme eğilimleri ise öğrenim gördükleri programlara göre farklılaşmamaktadır. Gülveren (2007), Korkmaz (2009), Can ve Kaymakçı (2015) ve Deringöl'ün (2017) araştırmalarında elde ettikleri sonuçlarla uyum gösteren bu bulgu, öğretmen eğitimi programlarında eleştirel düşünme becerilerinin yeterli düzeyde desteklenmediği ya da geliştirilemediğinin en somut dışı vurumu olarak değerlendirilebilir.

Öğretmen adaylarının medya okuryazarlığı beceri düzeylerinin, öğrenim gördükleri sınıf düzeylerine göre farklılaşmadığı, bu araştırmada elde edilen bir başka bulgudur. Akaydın ve Kurnaz (2015), Çepni, Palaz ve Ablak (2015), Uslu, Yazıcı ve Çetin (2016) de, yaptıkları araştırmalarda sınıf düzeyi değişkenine göre bir farklılaşma olmadığını belirlemişlerdir. Diğer yandan, medya okuryazarlığı yetkinliklerinin sınıf düzeyine göre farklılaştığını ortaya koyan araştırma bulguları da (Korkmaz, 2009; Som ve Kurt, 2012; Güven, 2014) vardır. Bu araştırmada sınıf düzeyi bağlamında bir farklılaşma bulunmaması, örneklemin yalnızca birinci ve ikinci sınıf öğrencilerinden oluşmasından kaynaklanmış olabilir. Bu araştırmada elde edilen bulgular, öğretmen adaylarının eleştirel düşünme eğilimlerinin de sınıf düzeylerine göre anlamlı bir değişkenlik göstermediğini ortaya koymaktadır. Öğretmen adaylarının eleştirel düşünme eğilimleri Korkmaz'ın (2009) çalışmasında sınıf düzeyine göre farklılaşırken, Alper (2010), Beşoluk ve Önder (2010), Piji Küçük ve Uzun (2013) ve Can ve Kaymakçı'nın (2015) çalışmalarında farklılaşmamıştır.

Bu araştırmada elde edilen bir başka bulgu, öğretmen adaylarının medya okuryazarlığı beceri düzeyleri ile eleştirel düşünme eğilimleri arasında orta düzeyde pozitif bir ilişkinin varlığını işaret etmektedir ($r(517)=0.432$; $p<.01$). Medya okuryazarlığı beceri düzeyleri ve eleştirel düşünme eğilimleri arasındaki ilişki; Arke (2005) ve Aybek'in (2016) çalışmalarında orta düzey olarak belirlenmiştir. Karaman'ın (2016), Aybek ve Demir'in (2013) ve Yiğit'in (2015) çalışmalarında rapor edilen ilişki ise düşük düzeydedir. Bu araştırmada, öğretmen adaylarının medya okuryazarlığı beceri düzeyleri ile eleştirel düşünme eğilimleri arasında var olduğu belirlenen ilişki, iki değişken arasındaki ilişkinin önemine dikkat çeken kuramsal çalışmalarla da (Worsnop, 2004; Kellner ve Share, 2007; Scheibe ve Rogow, 2008; Sperry, 2012; Dubey-Jhaveri ve Cheung, 2016; Leon, 2016) uyum göstermektedir. Araştırmada, öğretmen adaylarının eleştirel düşünme eğilimlerinin, medya okuryazarlığı becerilerini yordama gücünü belirlemek için yapılan regresyon analizi, eleştirel düşünme eğilimi puan ortalamalarının, medya okuryazarlığı beceri düzeyi puan ortalamalarında gözlemlenen değişimin %19'unu açıkladığını ortaya koymaktadır. Nalçacı, Meral ve Şahin'in (2016)

çalışmalarında bu oran %0.4 olarak rapor edilmiştir. Eleştirel düşünme ile medya okuryazarlığı arasında belirlenen orta düzey ilişki ve eleştirel düşünmenin medya okuryazarlığının önemli bir yordayıcısı olması, iki beceri arasındaki bütünleyiciliği açık bir biçimde ortaya koyan bir sonuç olarak değerlendirilebilir. Medya okuryazarlığının amacının eleştirel otonomluğu sağlamak olduğunu (Aufderheide, 1993), medya okuryazarlığını medya aracılığı ile gelen bilgilere uygulanan eleştirel düşünme becerisi olarak açıklayan çalışmalar (Mkandawire ve Walubita, 2015; Silverbaltt vd., 2014) bu bulgu ile örtüşmektedir.

Öğretmen adaylarının medya okuryazarlığı becerileri ile eleştirel düşünme eğilimleri arasındaki ilişkiyi belirlemeyi amaçlayan bu çalışma kapsamında medya okuryazarlığı ve eleştirel düşünme arasındaki ilişki ortaya konulmuştur. Özellikle hizmet öncesi öğretmen yetiştirme sürecinde ve diğer eğitim alanlarında eleştirel düşünme becerileri ile desteklenmiş bir medya okuryazarlığı eğitimi bireylere sunulmalıdır. Bu araştırmanın katılımcıları öğretmen adayları ile sınırlı olduğundan, medya okuryazarlığı becerileri ve eleştirel düşünme eğilimleri arasındaki ilişkiyi farklı örneklerde araştıran çalışmaların yanı sıra bu ilişkiyi derinlemesine inceleyen uygulamalı araştırmalara da ihtiyaç vardır.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, A. (2005). Avrupa birliğine uyum sürecinde öğretmen niteliklerinde yeni bir boyut: bilgi okuryazarlığı. *Milli Eğitim Üç Aylık Eğitim ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 33(167).
- Akaydın, Ş. ve Kurnaz, H. (2015). Türkçe öğretmen adaylarının medya okuryazarlık düzeyleri. V. Coşkun vd., (Editörler) *Türkçe'nin eğitim-öğretimine yönelik çalışmalar* içinde (s.394-402). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Alper, A. (2010). Critical thinking disposition of pre-service teachers. *Eğitim ve Bilim*, 35(158), 14-27.
- Altun, A. (2009). Eğitim bilim açısından seçmeli medya okuryazarlığı dersi programına eleştirel bir yaklaşım. *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(3), 97-109.
- Ananiadou, K. ve Claro, M. (2009). 21st century skills and competences for new millennium learners in OECD countries. *OECD Education Working Papers*, 4, OECD Publishing.
- Arke, E. T. (2005). *Media literacy and critical thinking: Is there a connection?* Yayımlanmamış doktora tezi. Duquesne Üniversitesi.
- Atmaca, Ç. (2016). Medya okuryazarlığı dersini alan ve almayan öğretmen adaylarının medya okuryazarlık düzeylerinin karşılaştırılması. *International Journal of Language Academy*, 4(3), 99-116.
- Aybek, B. (2016). The relationship between prospective teachers' media and television literacy and their critical thinking dispositions. *Eurasian Journal of Educational Research*, 63, 261-178.
- Aybek, B. ve Demir, R. (2013). Lise öğrencilerinin medya ve televizyon okuryazarlık düzeyleri ile eleştirel düşünme eğilimlerinin incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(2), 287-304.
- Aufderheide, P. (1993). *Media Literacy: a report of the national leadership conference on media literacy*. Washington DC: Aspen Institute.
- Bachmair, B. ve Bazalgette, C. (2007). The european charter for media literacy: meaning and potential. *Research in Comparative and International Education*, 2(19), 80-87.
- Baran, S. (2014). *Introduction to mass communication: media literacy and culture*. New York: McGraw Hill Companies.

- Bawden, D. ve Robinson, L. (2009). The dark side of information: Overload, anxiety and other paradoxes and pathologies. *Journal of Information Science*, 35(2), 180-191.
- Beşoluk, Ş. ve Önder, İ. (2010). Öğretmen adaylarının öğrenme yaklaşımları, öğrenme stilleri ve eleştirel düşünme eğilimlerinin incelenmesi. *İlköğretim Online*, 9(2), 679-693.
- Burkhardt, G., Monsour, M., Valdez, G., Gunn, C., Dawson, M., Lemke, C., Coughlin, E., Thadani, V. ve Martin, C. (2003). *enGauge 21st century skills: literacy in the digital age*. Los Angeles: Metiri Group.
- Burnett, C. ve Merchant, G. (2011). Is there a space for critical literacy in the context of social media? *English Teaching: Practice and Critique*, 10(1), 41-57.
- Can, Ş. ve Kaymakçı, G. (2015). Öğretmen adaylarının eleştirel düşünme eğilimleri. *E-journal of New World Sciences Academy*, 10(2), 66-83.
- Christensen, L. B., Johnson, R. B. ve Turner, L. A. (2015). *Araştırma yöntemleri: Desen ve analiz* (Çeviri Editörü: Ahmet Aypay). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Considine, D. (2002). Media literacy across the curriculum. *Cable in the classroom: Thinking critically about media*.
- Creswell, J. W. (2012). *Educational research: planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research*. Boston: Pearson.
- Çepni, O., Palaz, T. ve Ablak, S. (2015). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının medya ve televizyon okuryazarlık düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10(11), 431-446.
- Çokluk, Ö, Şekercioğlu, G. ve Büyüköztürk, Ş. (2012). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik SPSS ve LISREL uygulamaları*. Ankara: Pegem Akademi.
- Deringöl, Y. (2017). Öğretmen adaylarının eleştirel düşünme standartlarının belirlenmesi. *İğdir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13,44-65.
- De Abreu, B. (2010). Changing technology: Empowering students through media literacy education. *New Horizons in Education*, 58(3), 26-33.
- Domine, V. (2011). Building 21st century teachers: An intentional pedagogy of media literacy education. *Action in Teacher Education*, 33, 194-205.
- Dubey-Jhaveri, A. ve Cheung, C. K. (2016). Media literacy and critical thinking: perspectives and pedagogies. *The International Encyclopedia of Media Literacy* içinde. NJ: Wiley-Blackwell.
- Engin, G. ve Genç, S. Z. (2015). Examination on media literacy behaviors of teacher candidates: Ege university example. *The International Journal of Research in Teacher Education*, 6(2), 1-10.
- Erdem, C. (2018). The relationship between media literacy and critical thinking: A theoretical and empirical review. C. Atar (ed.) *Cutting edge topics and approaches in education and applied linguistics* içinde (s.62-86). New Castle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- Ertaş Kılıç, H. ve Şen, A. İ. (2014). UF/EMI eleştirel düşünme eğilimi ölçeğini Türkçeye uyarlama çalışması. *Eğitim ve Bilim*, 39(176), 1-12.
- Erişti, B. ve Erdem, C. (2017). Development of a media literacy skills scale. *Contemporary Educational Technology*, 8(3), 249-267.

- Feuerstein, M. (1999). Media literacy in support of critical thinking. *Journal of Educational Media*, 24(1), 43-54.
- Fidan, M. (2013). Sınıf öğretmeni adaylarının medya okuryazarlık düzeyleri. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(2), 121-137.
- Finegold, D. ve Notabartolo, A. S. (2008). 21st century ceompetencies and their impact: an interdisciplinary literature review. <https://www.hewlett.org/library/21st-century-competencies-impact-interdisciplinary-literature-review/> (Erişim Tarihi: 12.10.2017)
- Fisher, A. (2001). *Critical thinking: an introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Fleming, L. (2013). Expanding learning opportunities with transmedia practices: Inanimate alice as an exemplar. *Journal of Media Literacy Education*, 5 (2), 370-377.
- Griffin, P. ve Care, E. (2015). *Assessment and teaching of 21st century skills: Methods and approaches*. New York: Springer.
- Gülveren, H. (2007). *Eğitim fakültesi öğrencilerinin eleştirel düşünme becerileri ve bu becerileri etkileyen eleştirel düşünme faktörleri*. Yayımlanmamış doktora tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Güven, İ. (2014). Fen ve teknoloji öğretmen adaylarının bilgi okuryazarlığı ve medya okuryazarlığı düzeylerinin incelenmesi. *Turkish Studies*, 9(2), 787-800.
- Güven, M. ve Kürüm, D. (2007). Teacher candidates' learning styles and critical thinking dispositions. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(21).
- Halpern, D. F. (2014). *Thought and knowledge: an introduction to critical thinking*. New York: Psychology Press.
- Hobbs, R. (2010). *Digital and media literacy: A plan of action*. Washington, DC: The Aspen Institute.
- Jolls, T. (2008). Literacy for the 21st century: an overview & orientation guide to media literacy education. <http://medialit.org/medialitkit.html>. (Erişim Tarihi: 02.08.2017)
- Jolls, T. ve Grande, D. (2005). Project smartart: a case study in elementary school media literacy and arts education. *Arts Education Policy Review*, 107(1), 25-31.
- Jones-Kavalier, B. R. ve Flannigan, S. L. (2006). Connecting the digital dots: literacy of the 21st century. *Educause Quarterly*, 2, 8-10.
- Karaman, M. K. (2016). Öğretmen adaylarının medya okuryazarlık düzeyleri ve eleştirel düşünme eğilimleri üzerine bir araştırma. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 4(1), 326-350.
- Karaman, M. K. ve Karataş, A. (2009). Öğretmen adaylarının medya okuryazarlık düzeyleri. *İlköğretim Online*, 8(3), 798-808.
- Karasu, M. ve Arıkan, D. (2016). Öğretmen adaylarının sosyal medya kullanım durumları ve medya okuryazarlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Ege Eğitim Dergisi*, 17(2), 549-566.
- Kellner, D. (2001). New technologies/new literacies: reconstructing education for the new millennium. *International Journal of Technology and Design Education*, 11, 67-81.

- Kellner, D. ve Share, J. (2007). Critical media literacy, democracy and the reconstruction of education. D. Macedo ve S. R. Steinberg (Editörler) *Media Literacy: A reader* içinde (ss.3-23). New York: Pater Lang Publishing.
- Koltay, T. (2011). The media and the literacies: media literacy, information literacy, digital literacy. *Media, Culture & Society*, 33(2), 211-221.
- Korkmaz, Ö. (2009). Eğitim fakültelerinin öğrencilerinin eleştirel düşünme eğilim ve düzeylerine etkisi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(4), 879-902.
- Kökdemir, D. (2003). *Belirsizlik durumlarında karar verme ve problem çözme*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Kurt, A. A. ve Kürüm, D. (2010). Medya okuryazarlığı ve eleştirel düşünme arasındaki ilişki: kavramsal bir bakış. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(2), 20-34.
- Kürüm, D. (2002). *Öğretmen adaylarının eleştirel düşünme gücü*. Yayınlanmamış yüksek lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- León, Y. Z. (2016). Media literacy to promote critical thinking in the EFL classroom Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Universidad Distrital Francisco José de Caldas, Kolombiya.
- Livingstone, S. (2003). The changing nature and uses of media literacy. *MEDIA@LSE Electronic Working Papers*, 4.
- Masterman, L. (2005). *Teaching the media*. Taylor & Francis e-Library.
- Mkandawire, M. T. ve Walubita, G. (2015). Feedback study on developing critical literacy among Malawian and Zambian undergraduate university students using a Freirean praxis. *Journal of Education and Training Studies*, 3(2), 150-158.
- Nalçacı, A., Meral, E. ve Şahin, İ. F. (2016). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının eleştirel düşünme ile medya okuryazarlıkları arasındaki ilişki. *Eastern Geographical Review*, 36, 1-11.
- Özdamar, K. (2011). *Paket programlar ile istatistiksel veri analizi*. Eskişehir: Kaan Kitabevi.
- Paul, R. ve Elder, L. (2006). *The miniature guide to critical thinking: concepts and tools*. The Foundation for Critical Thinking.
- Pérez Tornero, J. M., Celot P. ve Varis T. (2007). *Current trends and approaches to media literacy in Europe*. Brussels: European Commission.
- Pérez Tornero, J. M. ve Varis, T. (2010). *Media literacy and new humanism*. Moscow: UNESCO, Institute for Information Technologies in Education.
- Piji Küçük, D. ve Uzun, Y. B. (2013). Müzik öğretmeni adaylarının eleştirel düşünme eğilimleri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(1), 327-345.
- Potter, W. J. (2008). *Media Literacy*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Redmond, T. (2016). Learning to teach the media: pre-service teachers articulate the value of media literacy. M. Yıldız ve J. Keengwe (Editörler), *Handbook of research on media literacy in the digital age* içinde (s.31-52). Hershey, PA: IGI Global.
- Saavedra, A. R. ve Opfer, V. D. (2012). Learning 21st century skills requires 21st century teaching. *Kappan*, 9(2), 8-13.

- Saçlı, F. ve Demirhan, G. (2008). Beden eğitimi ve spor öğretmenliği programında öğrenim gören öğrencilerin eleştirel düşünme düzeylerinin saptanması ve karşılaştırılması. *Spor Bilimleri Dergisi*, 19(2), 92-110.
- Sağlam A. Ç. ve Büyükuysal E. (2013). Eğitim fakültesi son sınıf öğrencilerinin eleştirel düşünme düzeyleri ve buna yönelik engellere ilişkin görüşleri. *International Journal of Human Sciences*, 10(1), 258-278.
- Salpeter, J. (2008). 21st century skills: will our students be prepared? *Tech & Learning*.
- Sarsar, F. ve Engin, G. (2015). Sınıf öğretmeni adaylarının medya okur-yazarlık düzeylerinin incelenmesi. *Ege Eğitim Dergisi*, 16(1), 165-176.
- Scheibe, C. ve Rogow, F. (2012). *The teacher's guide to media literacy: critical thinking in a multimedia world*. Thousand Oaks: Corwin.
- Schmidt, H. C. (2013). Media literacy education from kindergarten to college: a comparison of how media literacy is addressed across the educational system. *Journal of Media Literacy Education*, 5(1), 295-309.
- Schwarz, G. (2001). The role of media literacy in teacher education. *Teacher Education Quarterly*, 28(2), 111-119.
- Scull, T. M. ve Kupersmidt, J. B. (2012). An evaluation of a media literacy program training workshop for late elementary school teachers. *J Media Lit Educ*, 2(3), 199-208.
- Silver, A. (2009). A European approach to media literacy: moving toward an inclusive knowledge society. D. Frau-Meigs ve J. Torrent (Editörler), *Mapping Media Education Policies in the World: Visions, Programmes and Challenges* içinde (s. 11-13). New York: UN-Alliance of Civilizations.
- Silverblatt, A., Smith, A., Miller, D., Smith, J. ve Brown, N. (2014). *Media literacy: keys to interpreting media messages*. Santa Barbara: Praeger.
- Som, S. ve Kurt, A. A. (2012). Bilgisayar ve öğretim teknolojileri eğitimi bölümü öğrencilerinin medya okuryazarlık düzeyleri. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 2 (1), 104-119.
- Sperry, C. (2012). Teaching critical thinking through media literacy. *Science Scope*, 35(9), 56-60.
- Steinbrink, J. E. ve Cook, J. W. (2003). Media literacy skills and the war on terrorism. *The Clearing House*, 76(6), 284-288.
- Stevens, L. P. ve Bean, T. W. (2007). *Critical literacy: context, research and practice in the K-12 classroom*. Londra: Sage Publications Inc.
- Şen, Ü. (2009). Türkçe öğretmeni adaylarının eleştirel düşünme tutumlarının çeşitli değişkenler açısından değerlendirilmesi. *Journal of World of Turks*, 1(2), 69-89.
- Thoman, E. ve Jolls, T. (2005). Literacy for the 21st century: an overview & orientation guide to media Literacy education. *CML Media Lit Kit*.
- Trilling, B. ve Fadel, C. (2009). *21st century skills: learning for life in our times*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Tuncer, A. (2013). *Eğitim fakültesi öğrencilerinin medya okuryazarlık düzeyleri (İzmir örnekleme)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Tümkiye, S. (2011). Fen bilimleri öğrencilerinin eleştirel düşünme eğilimleri ve öğrenme stillerinin incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(3), 215-234.
- Türnüklü, E. B. ve Yeşildere, S. (2005). Türkiye’den bir profil: 11-13 yaş grubu matematik öğretmen adaylarının eleştirel düşünme eğilim ve becerileri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 38(2), 167-185.
- Uslu, S., Yazıcı, K. ve Çetin, M. (2016). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının medya okuryazarlık düzeyleri. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(23), 756-778.
- Yılmaz, E. ve Aladağ, S. (2015). Sınıf öğretmeni adaylarının gazete ve dergi takip etme alışkanlıkları ile medya okuryazarlık düzeyleri arasındaki ilişki. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(4), 1-15.
- Yılmaz, Ö. ve Özkan, B. (2013). Bilgisayar ve öğretim teknolojileri ve okul öncesi öğretmen adaylarının medya okuryazarlık düzeylerinin karşılaştırılması. *Electronic Journal of Vocational Colleges*, 3(1), 178-183.
- Yiğit, Z. (2015). *Sınıf öğretmenlerinin medya ve televizyon okuryazarlık düzeyleri ile eleştirel düşünme eğilimlerinin incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.
- Wagner, T. (2008). *The global achievement gap: Why even our best schools don't teach the new survival skills our children need — and what we can do about it*. New York: Basic Books.
- Worsnop, C. M. (2004). *Media literacy through critical thinking: teacher materials*. NW Center for Excellence in Media Literacy: University of Washington.
21. Yüzyıl Becerileri Ortaklığı. (2009). Framework for 21st century learning. <http://www.p21.org/our-work/p21-framework> (Erişim tarihi: 02.10.2017)